

La carta privada a l'època moderna: un epistolari conventual femení inèdit

Laia de Ahumada Batlle

Col·laboradora de la Universitat de Barcelona i de l'Institut d'Estudis Catalans
laiadahumada@gmail.com

Rebut: juliol de 2011
Acceptat: octubre de 2011

Resum

En aquest article es dona a conèixer un breu epistolari, inèdit fins ara, de l'escriptora Hipòlita de Jesús, autora d'una vasta producció espiritual. A través d'aquesta correspondència, entrem dins la clausura de les monges dominiques del convent de Nostra Senyora dels Àngels i Peu de la Creu, de Barcelona. Es tracta d'un món poc conegut, massa sovint de difícil accés, al qual les cartes ens permeten accedir-hi amb total llibertat de moviments. Aquesta correspondència no té res a veure amb els tractats religiosos, moldejats per la censura, que escrivia Hipòlita de Jesús, perquè la carta privada, en els convents, queda lluny dels ulls dels homes. És un món estrictament femení, que dona ales a les autores. Els epistolaris conventuals ens permeten acostar-nos a la carta privada, als seus temes i formes des d'una altra perspectiva.

Paraules clau: carta privada; epistolari conventual; Hipòlita de Jesús.

Resumen. *La carta privada en la época moderna: un epistolario conventual femenino inédito*

En este artículo se da a conocer un breve epistolario, inédito hasta ahora, de la escritora Hipòlita de Jesús, autora de una vasta producción espiritual. A través de esta correspondencia, entramos dentro de la clausura de las monjas dominicas del convento de Nostra Senyora dels Àngels i Peu de la Creu, de Barcelona; se trata de un mundo poco conocido, a menudo de difícil acceso, al cual las cartas nos permiten acceder con total libertad de movimientos. Esta correspondencia no tiene nada que ver con los tratados religiosos, moldeados por la censura, que escribía Hipòlita de Jesús, porque la carta privada, en los conventos, queda lejos de los ojos de los hombres. Es un mundo estrictamente femenino, que da alas a las autoras. Los epistolarios conventuales nos permiten acercarnos a la carta privada, a sus temas y formas desde otra perspectiva.

Palabras clave: carta privada; epistolario conventual; Hipòlita de Jesús.

Abstract. *Private letters in the Early Modern Age: The unknown epistolary of the Spanish nun and writer Hipòlita de Jesús*

This article deals about some unknown letters written by Hipòlita de Jesús, a Spanish writer that had lived in the sixteenth century and that has been the prolific author of a vast amount of spiritual books. Sor Hipòlita was a nun. Through her letters, she introduces us into the closed world of the dominic nuns that lived in the religious house of Nostra Senyora dels Àngels i Peu de la Creu, situated in Barcelona. The letters treated in this article are private letters. There are very different from the spiritual books written by sor Hipòlita. Those books had passed an official

ensorship, whereas the letters have been written with no official restrictions. This kind of private letters written in religious houses by nuns offered us a new perspective, a feminine one. A very different perspective than what is derived from official documents.

Key words: Private letters; nun's epistolaries; Hipòlita de Jesús.

Sumari

1. Epistolaris conventuals	4. Edició de les cartes
2. L'epistolari d'Hipòlita de Jesús	Bibliografia
3. Temes i forma	

La carta privada en l'època moderna és aquella que s'escriu entre persones absents; és una conversa personal mantinguda en la distància, i sense cap intenció de ser publicada. La carta privada és un testimoni lingüístic i històric de primera mà que ens permet apropar-nos sense intermediaris a la vida de l'època.

N'hi ha de molts tipus, tants com persones les escriuen, i es poden classificar segons la condició socioeconòmica del remitent; en aquest cas tenen un contingut determinat, relacionat amb el rol social o de govern, que es concreta en la resolució de negocis —siguin mundans o espirituals—. Al seu voltant s'apleguen destinataris —que ahora són també remitents— de tot tipus: des de bisbes fins a serventes, reis i reines, abadesses, ducs i marqueses, governadors, notaris, lletrats, confessors i administradors. També es poden classificar per gènere. No és el mateix ser home que dona en els segles que ens ocupen, i per tant, a la força, són diferents el rol, els temes i el seu angle de percepció de la realitat. I finalment, per la condició jurídica de remitents i destinataris, i les seves relacions familiars, trobem una gran diversitat de tipus de cartes entre parents —siguin casats, solters, religiosos o laics, homes o dones— en què la vida quotidiana és la protagonista: salut, menjar, viatges, vestits, costums de l'època o notícies del moment.

En un mateix epistolari poden trobar-se totes tres tipologies, i com més gran sigui el volum de cartes conservades més podrem precisar-ne la classificació. Així, per exemple, l'epistolari d'Hipòlita Roís de Liori (1479-1546) —amb més de vuit-centes cartes— és un epistolari privat, familiar, femení i de la noblesa (Ahumada, 2003).

És obvi que escriu cartes aquell o aquella que està en condicions de fer-ho, perquè en sap —perquè la seva posició li ha permès accedir a la cultura— i perquè necessita dir alguna cosa que la distància li impedeix. Però, quantes cartes es podien arribar a escriure al dia? Si prenem com a referència l'epistolari d'Hipòlita Roís de Liori, escrit entre els anys 1517-1545 —que conserva vuit-centes setanta cartes rebudes, i vuitanta escrites per ella a deu destinataris diferents—, trobem una mitjana de dues cartes escrites i rebudes per dia, que seria el mínim que devia escriure, si les altres obligacions li ho permetien. Això és difícil d'escartir, ja que les cartes privades, a diferència de les cartes oficials, no se solien guar-

dar perquè no es consideraven importants; o de vegades el mateix remitent, atesa la confidencialitat, demanava que la carta es cremés després de llegir-la. Moltes cartes mai no van arribar enlloc, es perdien pel camí o arribaven a la seva destinació quan el destinatari viatger ja havia marxat. Altres arribaven al destinatari clandestinament a través dels servents i més d'una, sobretot en els convents, sortia, escapolint-se del control de la priora, de la mà dels visitants. La carta privada, a diferència d'altres documents, és efímera: un cop havia complert el seu objectiu ja no servia per a res.

1. Epistolaris conventuals

La carta privada s'associa a l'àmbit de relació de les famílies de la burgesia i de la noblesa, i és custodiada en arxius familiars; però hi ha altres camps de relacions epistolars i un d'ells, poc conegut, és el conventual; en els fons documentals conservats en els arxius de convents i monestirs femenins es poden trobar cartes de l'època moderna escrites en català. Les cartes conservades són poques perquè, si la noblesa no tenia costum de guardar les cartes, menys costum tenien encara els convents i, si en guardaven alguna, era perquè la religiosa que les havia escrites tenia una fama reconeguda, bé per ser fundadora, reformadora, mística o escriptora espiritual. També hem de tenir en compte la censura que s'exercia en els convents i monestirs: més d'una carta, tant d'entrada com de sortida, no arribava al seu destinatari; d'aquesta censura en quedaven excloses la priora i la sotspriora, que eren les encarregades d'exercir-la: «[la sotspriora] té licència d'escriure sens mostrar les lletres» (carta 1). Altrament, es considerava un gènere massa privat —i de vegades prohibit— perquè en quedés constància: «Estiga descansada que no-u sabrà negú» (carta 1); i es feia constar explícitament el desig de fer desaparèixer la carta: «Suplic a vostra reverenda que creme esta» (carta 3). Sempre hi podia haver excepcions, segons els costums del convent, en això de guardar les cartes, com és el cas de Santa Caterina de Siena, a València, que així ho explicita: «Per guardar, perquè és de costumes de la casa de Santa Caterina de València» (carta 1).

Són poques les cartes trobades, per dues altres raons, una d'elles de conservació: molts arxius conventuals van ser cremats o escampats durant les diferents guerres o revoltes, com és el cas del de Santa Caterina, abans esmentat, que es va cremar durant la guerra de 1936; i l'altra pel tema de la llengua, ja que a l'època moderna, el castellà s'imposa en els convents com a llengua universal de relació amb altres convents d'Espanya, o amb confessors i religioses vingudes d'altres llocs de la Península.

Les cartes escrites en els convents continuen sent escrites per dones cultes: són monges que pertanyen a la noblesa i que entren al convent coneixent les tècniques de l'escriptura; també en podem trobar d'altres —rara excepció—, que l'havien après *in situ* perquè havien mostrat aptituds per fer-ho i perquè les necessitats conventuals així ho exigeixen.

Per fer una carta, no només calia saber escriure sinó tenir les eines per fer-ho. Adquirir paper, ploma i tinta suposava una despesa que estava fora de l'abast dels

convents més pobres. Un altre requisit fonamental era conèixer l'art epistolar, sobretot pel que fa al tractament del destinatari que es posava en la salutació inicial i en el plec que s'enviava. Si hom coneixia el tractament es podia cartejar amb grans senyors i amb servents.

2. L'epistolari d'Hipòlita de Jesús

L'epistolari conventual inèdit que es dona a conèixer en aquest estudi pertany a Isabel de Rocabertí. Isabel, que no signa com a Rocabertí sinó com a Hipòlita de Soler en la seva carta de professió (Arxiu dels Àngels 003, ms. 0¹ 18_a), era filla bastarda de Francesc Dalmau, vescomte de Rocabertí. Va néixer a Barcelona el 1551 i als onze anys ingressa en el convent dominic de Nostra Senyora dels Àngels i Peu de la Creu de Barcelona, on professa als setze anys, el 24 de juny de 1569, amb el nom d'Hipòlita de Jesús. Va ser trenta anys mestra de novícies, i alguns sotspriora; però no va voler mai ser priora: «Ya tenemos priora y el Señor me á hecho merced de librarme de un peso que, por muchas causas, no me convenía» (Lorea, 1679: 26). Va escriure la seva autobiografia, en quatre volums, i una vintena d'obres més de temàtica religiosa (*Diccionari biogràfic de dones*, 2010). Hipòlita va morir l'any 1624. *Post mortem*, es van imprimir els seus llibres per ordre de seu nebot, Tomàs de Rocabertí (1667-1699), dominic, arquebisbe, lloctinent de València i inquisidor general (Callado, 2007), fins que van ser inclosos en l'índex de llibres prohibits per la Inquisició, l'any 1687. També es va iniciar un procés de beatificació, que va quedar aturat, en ser inclosos els llibres a l'índex.

Hipòlita va escriure els manuscrits dels seus llibres en castellà, i així van ser impresos. Malgrat que la seva llengua materna és el català, només la utilitza en l'àmbit privat i defensa la universalitat del castellà per difondre el seu missatge espiritual: «Y la causa por que he escrito en castellano es, porque si el buen Jesús ordena que salgan a luz en algún tiempo, hagan assí más efecto, porque he oido muchas vezes que al pueblo agrada más la lengua castellana que la catalana» (Lorea, 1679: 110).

Hipòlita escriu en català tot allò que queda reclòs en l'àmbit privat: la professió religiosa, les cartes al confessor i a les religioses. Les relacions epistolars queden lliures de la censura dels homes i l'autora pot esplaiar-se en la seva llengua materna. En canvi, utilitza el castellà quan preveu que el que escrigui sortirà extramurs, perquè tot allò que sortia fora del monestir estava minuciosament controlat pels homes. Les religioses sempre escrivien per ordre dels seus superiors o confessors (Poutrin, 1995), els quals també decidien la llengua que s'havia d'emprar, amb la intenció, en aquest cas, d'arribar a un públic castellanoparlant; objectiu que va aprofitar l'ambició arquebisbe Rocabertí, entestat a mostrar al món religiós, peninsular i d'ultramar la vàlua de la seva venerable tia Hipòlita.

En la biografia d'Hipòlita, escrita pel cronista dominic Antoni de Lorea (1635-1684/5), es troben catorze cartes escrites per ella al seu confessor Ramon Samsó, del monestir de Santa Caterina de Barcelona, que van ser transcrites i traduïdes del català al castellà pel mateix Lorea, que denota el seu interès per deixar

constància d'aquest fet: «traduzido del catalán en castellano dize assí, entre otras cosas» (Lorea, 1679: 55).

Lorea publica set cartes, de manera fragmentària i vuit de completes i, pel que diu, sembla que n'hi havia més en poder del seu nebot, Tomàs de Rocabertí (Lorea, 1679: 87). Cap d'aquests originals, però, no s'ha pogut trobar fins ara. Lorea reconeix la vàlua de la correspondència com a font d'informació i també per ajudar a copsar la grandesa espiritual del personatge biografat. Així admet que, complint ordres d'un superior, n'ha fet una tria: «para que ni el libro carezca de alguna parte de este tesoro» (Lorea, 1979: 87).

A més d'aquestes cartes impreses, a l'arxiu del convent dels Àngels es conserven tres cartes manuscrites en català, dels anys 1577, 1585 i 1586, dues de les quals són escrites per Hipòlita a Beatriu de Josa, priora del convent dels Àngels, en el temps que Hipòlita va viure al convent d'agustines de les Magdalenes, a Barcelona, com a reformadora i mestra de novícies. La tercera és una carta adreçada a Hipòlita per Paula Riquelma, priora dues vegades del convent de Santa Caterina de Siena, a València.

Aquestes, òbviament, no devien ser les úniques cartes escrites, ja que en un dels seus llibres, Hipòlita ens explica que es va estar cartejant amb dues religioses del convent de les Magdalenes i en refereix el contingut: «Dos religiosas, de las que más me querían, me escribían, y una de ellas todo el tiempo que vivió sin merecerlo yo; por cartas, se regía por mi consejo y me dava razón de las mercedes que le hazía el esposo Jesús, en la oración» (Hipòlita de Jesús, 1679: 38).

En les cartes, Hipòlita es mostra de forma natural i espontània, una actitud molt diferent de la rigidesa que caracteritza els seus escrits religiosos, imposada pels models de la religiositat de l'època (Durán López, 2007).

3. Temes i forma

Les religioses, moltes d'elles filles de membres de la noblesa, com és el cas d'Hipòlita, coneixen les arts epistolars. Respecten els tractes en les salutacions inicials i en els finals de les cartes. Hipòlita s'adreça al seu confessor en aquests termes: «Muy reverendo padre en Christo Jesús»; «Dilectíssimo padre en Christo». I quan s'acomiada ho fa com manen els cànons: «Esclava de Jesús. Sor Hipólita».

Quan s'adreça a la priora, ho fa en termes filials, que passen per alt el respecte que es mereix la destinatària: «Il·lustre i molt reverent mare mia emantíscima»; «Molt amada i desijada mare mia». I quan s'acomiada, aprofita per reconèixer-li l'autoritat i l'amor que li professa, sense oblidar l'obligada humilitat: «Mínima filla y súbdita de vostra reverenda. Sor Ipòlita de Jesús»; «Filla tota seva. Sor Ipòlita».

Paula Riquelma s'adreça a Hipòlita com a amiga i com a mare espiritual: «Molt reverent mare y carísima filla de la mia ànima». I s'acomiada d'ella fent-li palesa la seva estimació: «De vostra reverenda, la que molt ama en lo Senyor. Sor Paula Riquelma».

En els tractaments que s'utilitzen en els plecs de les cartes —aquells que llegiran els encarregats de fer-les arribar als seus destinataris— es deixa el to filial i amical per fer servir el corresponent a la categoria del destinatari, i també el seu

nom en el món, no el religiós. Així, Hipòlita escriu de la priora dels Àngels: «A la il·lustre i molt reverent mare sor Beatriu de Jossa, dicna priora dels Àngels». I la priora de Santa Caterina escriu d'Hipòlita: «A la molt reverent mare sor Ypòlita de Soler, en lo monestir dels Àngels de Barcelona».

Les cartes acostumen a mantenir els encapçalaments religiosos habituals: una creu, o les paraules: «In nomime Iesu».

A diferència de les cartes laiques, en el comiat de les cartes religioses no es desitja salut ni prosperitat, sinó millora espiritual: «Nostre Senyor li done lo seu divinal amor y la inflame en aquell». Tampoc no acostumen a demanar notícies sobre les cartes rebudes, ni mostren tampoc ganes de reveure's. Són afectes mundans que no escauen. Les cartes, escrites seguint el ritme conventual i litúrgic, són, únicament, eines per comunicar-se.

Les tres cartes inèdites publicades en aquest estudi de l'epistolari d'Hipòlita de Jesús constitueixen una rica mostra del ventall de temes que es poden tractar en les cartes conventuals. La «carta 1» està escrita per sor Paula Riquelma, del convent dominic de Santa Caterina de Siena, a València. Riquelma va ser priora un parell de vegades d'aquest convent, tot i que ja no ho era en el moment d'escriure la carta, perquè, si ho hagués estat, hauria signat com a tal. És evident, pel que li pregunta Hipòlita, que Riquelma coneixia molt bé el càrrec prioral i de sotspriora, ja que Hipòlita s'adreça a ella per saber-ne els deures. El to confidencial amb el qual se li adreça, denota l'amistat que unia les dues religioses.

La «carta 1» és una important font documental sobre els drets i deures dels càrrecs de priora i sotspriora, que estan explicats amb minuciositat, perquè se suposa que la destinatària els desconeix. Això no acostuma a passar en les cartes, en què es pressuposa que el destinatari sap d'allò que parla el remitent. Riquelma ens explica amb detall: la funció i el nombre d'escoltes, l'administració dels diners del convent i de les monges, la possessió de les claus i altres detalls interessants sobre l'organització conventual.

La «carta 2» l'escriu Hipòlita de Jesús a la seva priora del convent dels Àngels, Beatriu de Josa. Hipòlita va ser destinada a reformar les monges del convent de Santa Maria Magdalena, de Barcelona, anomenat també de les Penedides o Magdalenes, de l'orde de sant Agustí. Per obediència, però a contracor, va deixar els Àngels amb quatre monges més, durant cinc anys (1581-1586). En aquesta carta es fa palesa l'enyorança d'Hipòlita i les ganes de retrobar el repòs en els Àngels, lluny del món i dels seus treballs. Per aconseguir-ho, ens diu la carta, havia demanat a la priora una cel·la ben apartada del brogit conventual, i ella la hi concedeix. Allà vol aparellar-se per fugir del món, però no de manera dràstica, tal com havia desitjat en un altre temps, sinó només quan les pregàries i els càrrecs del convent li ho permetin. A la carta es fa referència a les relacions entre les monges i a les amistats íntimes. Es tracta de la «carícima i deliciosa» sor Agnès, la relació amb la qual Hipòlita defensa com a amistat santa i saludable, perquè ja sabia la prevenció que hi havia en els convents sobre les amistats particulars entre religioses (Teresa de Jesús, 1984: 1145).

La «carta 3» ens introdueix en el tema de les fundacions de convents i les seves dificultats, concretament de la fundació del convent de Vic, que es va fer

l'any 1596. Cinc monges dels Àngels, amb la intervenció del bisbe de Vic, van fundar una comunitat de dominiques en el monestir suprimit de Santa Clara, i Beatriu de Josa va ser-ne la priora (Galmés, 2002). Amb referència a les fundacions, la carta denota l'admiració d'Hipòlita envers les carmelites, a les quals considerava el símbol de la perfecció per la seva austeritat. Es refereix concretament al monestir de la Immaculada, primer monestir de descalces de Barcelona. Estefania de Rocabertí, tia d'Hipòlita, va col·laborar en la fundació amb donacions i va ser la primera novícia catalana del convent. La fundació es va dur a terme amb una comunitat de religioses vingudes del convent de Pamplona, presidides per Catalina de Cristo, l'any 1588. Hipòlita destaca d'Estefania la seva passió carmelitana, però la resta de religioses castellanques no surten gaire ben parades: «com són castellanques saben afalagar i atraure que és cosa estrana». Hipòlita va escriure una breu biografia d'Estefania de Rocabertí (Hipòlita de Jesús, segle XVII).

4. Edició de les cartes

En la transcripció de les cartes he seguit les normes habituals. He mantingut la màxima fidelitat al text i, per tant, he fet constar en notes textuais els ratllats, les esmenes, els afegits i les lectures dubtoses. Els errors s'han respectat. He posat entre parèntesis () els mots sobrers. Entre claudàtors [] els mots proposats. També he emprat els claudàtors i els punts suspensius [...] per indicar els mots il·legibles o inexistents per trencament del full. I les barres // per indicar els interlineats.

He desenvolupat les abreviatures i he regularitzat l'ús de les majúscules i de les grafies u/v, i/j, c/ç. He normalitzat la puntuació i la separació de paraules, l'accentuació, l'apòstrof i el guionet, segons les normes del català actual.

He utilitzat el punt volat per tal d'indicar les elisions que avui no tenen representació gràfica, en les quals s'ha donat preferència a la vocal tònica o a la partícula que té més entitat.

He accentuat els verbs monosil·làbics que apareixen sense h: à, àn, é.

Carta 1. Carta de sor Paula Riquelma a Hipòlita de Jesús, des de València. 5 de desembre de 1577. Signatura autògrafa. 3 fulls plastificats. Català. Marges dels fulls malmesos. (Arxiu dels Àngels 004, 005, 006, 007, ms. 0¹/18).

/f.1r/ Molt reverent mare y caríssima filla de la mia ànima: Huna de vostra reverenda é rebut, en la qual é sentit molt content la mia ànima, que estava amb moltíssim cuydado de la salut de la reverent mare priora, y sua; y sabent estan bones, és particular consolasió per a [mi]. Y per tenir lo tems ab molta brevetat, perquè huy és [dia] de sanct Nicolau, à dos hores é rebut la de vostra reverenda y àn de venir a quatre ores per la resposta y per so no scric deten[gudament], sinó sols en complir en lo que-m mana; estiga descansada que no-u sabrà nengú.

Del que vostra reverenda vol saber del poder que té la supriora és aquest: estant la reverent mare ab salut, no té més facultat del que ella li vol donar. Quant està malalta, dóna la supriora les licènties fins tant que bona. Les claus de les grades no les té la supriora sinó la mare priora, ni té escoltes particulars, sinó les de[...] per a totes. Escolten axí a la mare priora com a la supriora, y en lo matex lloc. Así tenim dos grades de veura y huna de parlar. A les de veure, la huna semana escolta la mare supriora y huna monja, y en la altra semana, una mare de les antigues ab altra monja; y en la altra grada lo matex: dos antigues y dos de les mijanes: una, huna semana y altra, altra, dich una antiga y huna de les altres; en fi que són huyt escoltes repartides com ja tinch dit: en la grada de parlar: quatre escoltes, dos una semana y dos altra; en lo torn, dos torneres: huna semana la una y l'altra, l'altra. Cada tornera té dos escoltes, una de les antigues per major y dos jòvens per als camins.

Los diners del convent y de les monjes, en depòsit, ay tres depositàries: la huna, la supriora, y ella té lo llibre del depòsit y escriu la rebuda y la data; dos altres, de les majors, són depositàries ab la supriora y estes paguen lo forment, oli, llen[ya], [...], carn. A la procuradora donen-li cada semana quatre [...] o més per [...] menuda y, si à menester més, donen-li més [coses]. [...] les caritats de les monjes [...] que-ls té la mare [...]. /f.1v/ [...] tenir fons a una [...] de cada monja, y la tornera té una caxeta y, en ella, algunes capsetes escrites de qui són; y com la monja à menester alguna misèria¹ diu a la tornera li compre lo que à menester, y d'esta manera se destribuixen los diners particulars. La mare priora, en sa cel-la, pot tenir los diners de les monjes y servir-se d'ells pues, la ora que la monja los aja menester, los done de algunes posen en depòsit; o so està a voluntat de la reverent mare priora, y també se acomanen a la priora, mas los més a la reverent mare; y lo matex se fa dels diners de la faena que, per ser les neseditats moltes [en la] terra, no-s donen licència que-s puguen ajudar [...] caritats y faena, per no tenir lo convent renda; és tant per a proveir les monjes de vestir y de totes [les] altres misèries.

La supriora té ànsia de la casa [que] siga neta, de partir les² estànsies a cada huna, per a [...] anar y consertar-lo. Quant vénen a veure o parlar [a] la sospriora a ella avisen, sens dir-o a la mare priora. Te licència d'escriure sens mostrar les lletres, [...] donar y pendre no té més d'esta licència, en forces coses està a la obediència del que la reverent mare li vol donar. En lo que-m diu d'estar les escoltes prop [...] tot va per hun horde: en la grada y-à una cadira y en l'igual de la cadira, hun banch, y la escolta està en la cadira y les monjes seytes en lo banch; y la segona escolta en un altre banch que y-à après del primer, y d'esta manera se regiren. En lo estar de les visites és a juý de la reverent mare, si és pare o mare o jermans, y que vénen a tart; a estos s'à de allargar la licència, conforme les persones y tems; asò arbitre de la reverent mare priora. Les cartes y presents que porten a les monjes,

1. Es refereix a una quantitat mínima.

2. Davant de *les*, apareix *les*, *ratllat*.

tot o porten a la mare priora les scoltes del torn y, de aquí, a les monjes, y lo matex [...] l'à de donar. Les claus de tota casa porten cada nit a la cel·la de la mare priora, salvo les del torn que té la tornera; y les de les grades estan entredia en lo torn, perquè no ajen de anar cada vegada a la reverent mare. En quaresma y advent les té la reverent mare, tostems en la estància del torn no-y pot entrar nenguna monja, sinó ab licència.

Per se [...] aurà complit ab lo que la reverent mare vol saber. [Per ser] ser lo tems breu no puch més allargar, si altra cosa accorre a sa reverenda no dexe de manar-me que compliré ab la voluntat com de filla y súbdita so [...].

/f.2r/ [...] mans de sa reverenda moltes voltes. Fasa'm mercè de avisar-me de la senyora Corregona³ com està, que à mils anys no-n sabem cosa nenguna. Reste besar les mans de vostra reverenda. Nostre Senyor li done lo seu divinal amor y la inflame en aquell.

De València a 5 de deembre 1577.

De vostra reverenda, la que molt ama en lo Senyor

Sor Paula Riquelma

/F.2v/ Per a guardar, perquè és de costumes de la casa de Santa Caterina de València.

A la molt reverent mare sor Ypòlita de Soler, en lo monestir dels Àngels en Barcelona.

Carta 2. Carta d'Hipòlita de Jesús a Beatriu de Josa, priora dels Àngels. [1585]⁴. Català. Signatura autògrafa. 3 fulls plastificats. (Arxiu dels Àngels, 010, 011, 012, ms. 0₁/18.)

/f.1r/ In nomine Jesús

Il·lustre i molt reverent mare mia emantícima: Mutícimas gràcias fas al dulcísim Jesús, i a vostra reverenda mare mia, de la tan paterna i materna resposta de vostra reverenda, i multícim me agrada la sel·la que vostra reverenda me ofereix tan de gràcia, sens merèixer jo, qu'és la que era de sor Eufràgia⁵. Sàpia vostra reverenda com aqueixa és la única sel·la que jo sempre é més desijat, per ser la més quieta i la més solitària de tot lo monestir, però sertainent jo ignorava qu'estigués desocupada, perquè creia jo que sor Eufràgia i estaria tota sa vida, que si jo agués sabut que era libre a la voluntat de vostra reverenda i del convent, sens dubte no aguera pensat en lo arxiu, perquè, com vostra reverenda diu, qu'és masa fret; així que jo accepte umilment i ab tot agraïment aqueixa sel·la que vostra reverenda me diu qu'em farà caritat de dar, i pens que si lo bon Jesús vol que en tota ma vida no fer-me'n altra, puix aqueixa és a tot lo meu contento, i en part compliment dels meus desixs en aquest món, qu'és estar a soles en lo nostre amat spós Jesucrist, perquè bé sab lo dulcísim Jesús, que tans anis⁶ que é tingut tan veemens desixs de emparadar-me, sempre cobdiciava jo aqueixa sel·la. Infal·liblement lo Spirit Sanct, sens jo procurar aqueix tan bon lloc, o à inspirat a vostra reverenda, mare mia, per quietut de la mia ànima; no perquè pense jo ara en los emparadaments, sinó perquè (perquè) cumplit en lo cor, refetor i obediència, per algunas dichosas oras m'i puga jo emparedar en Cristo Iesu, amor etern, amor sens fi, i aunque só tan indicnícima, sab aquest gran Senyor Jesús quant de veras li avia jo suplicat que Sa Majestat mogués lo cor de vostra reverenda en lo que més li seria a sa divina bondat, onra, i a mi quietut. Ja é conegut que nunca aquest Senyor se oblida del qui confie en Ell i tanbé me console i alegre molt

3. Àngela Jerònima Poch i Codina, muller en segones núpcies de Galceran de Corregó.
4. Hipòlita escrivé aquesta carta quan està en el convent de les Magdalenes (1581-1586). Hi parla de la mort del papa Gregori XIII, l'any 1585. Aquesta dada ens permet datar la carta.
5. Eufràsia Camps. D'ella fa una biografia Hipòlita de Jesús, juntament amb vint-i-dues monges més del convent dels Àngels (Hipòlita de Jesús, 1684).
6. Llegiu anys.

estar prop de la mia amada sor Agnès⁷ /f. 1v/ perquè tinc ferm propòsit de molt de veras comunicar-me ab ella i descansar molt la mi-ànima ab la mia carícima sor Agnès, i confie en aquell omnipotent amador Jesús, Déu verdader, que si nostra saludable amistat tindrà prinsi-pi en aquest món, que mai tindrà termini ni fi en la beneventuransa eterna; i no crec éser privada de aquesta confiansa firma⁸ que tinc en Jesucrist, perquè diu lo Spirit Sanct per Salomó que una amistat sancta és una torra de fortalesa i vostra reverenda, mare nostra, si és servida, amostre esta carta a la mia carícima i deliciosa sor Agnès.

Del que àn dit a vostra reverenda que miser Sellés⁹ és estat así i que à parlat ab totes las dels Àngels, afigir-i àn, perquè sàpia vostra reverenda la veritat, que ell sert no vingué per ninguna de nosaltres sino per sor Casaldàliga, que-s conexen molt, i ella i estigué multí-cim després. Com la mare sor Casaldàliga ja molts dias avia qu-em tenia promés que si venia m'í cridaria, ella o féu i, estant jo parlant-li a soles, vingué la reverent mare de ven-tura i li parlà davant de mi i demant-li del tornar als Àngels. Ell respongué que sert o avia dit a monsenyor¹⁰ i que u escoltava i que responia que sí, sí, que ja, ja-ns i tornaria i també-ns prometé que sempre que tindrà ocasió en monsenyor que ell la-i suplicarà molt jenerós; i après parlaren de la mort del Papa¹¹. Ve-li así vostra reverenda tot lo que fonc i, sertain-ment micer Celles ab ninguna dels Àngels parlà, sinó ab la reverent mare, en sor Casaldà-liga i en mi, però sàpia vostra reverenda que un senyor que-s diu Valls, pocs dias à digué así que ell sabia de tot sert, per personas graves los quals no volgué anomenar, que abans de Tots Sancts, a lo més llarc per Tots Sancts, que monsenyor avia dat paraula que-ns tor-naria als Àngels i que ell i posaria sen ducats de mesions¹², /que serà axí/. Jo sert no-l conec, ben me n'alegrí quant la reverent mare nos o digué.

Del que vostra reverent diu de la jermana de mossèn Piera, tot se farà com vostra reve-renda mane, que quant nos ne tornem als Àngels, del que vostra reverenda me mane sabés jo què paga Petronilla per la despesa, diu la reverent mare que XXX lliures, i ella bese les mans a vostra reverent, i sor Florentina i jo per mil voltas. I per no enfadar así no dic més, que si avia de seguir la mia voluntat, sert ara comensaria, perquè sab lo bon Jesús que dintre lo meu cor está tanta cosa que volria dir así, amada mare mia, tot del amor i agraim-ent i tanbé plàticas de l'amat que volia dir a vostra reverenda.

Vuy dimarts.

Mínima filla i subdita de vostra reverenda,

Sor Ipòlita de Jesús

/f.4r/ 1014. A la il·lustre i molt reverent mare sor Beatriu de Jossa, dicna priora dels Àngels. /Dos mil-i-dos sens/

7. Hi ha documentades dues religioses amb aquest nom: Agnès Tristany (m.1597) (Hipòlita de Jesús, 1684:149-156), i Agnès Ninot. Agnès Ninot tenia una neboda que es deia Agnès Forn. La mare d'ella volia que es fes monja, però ella no volia de cap manera. Sor Agnès va anar a veure Hipòlita i li va contar el cas i ella li va dir: «Hija mía, no te desconsueles porque tu sobrina será religiosa y vivirá contentíssima en este estado» (Lorea, 1679: 166). És un dels casos que esmenta Lorea del do de profecia d'Hipòlita, perquè la neboda va entrar finalment al convent i es va posar el nom d'Hipòlita en record d'ella.

8. Llegiu *ferma*.

9. Miquel Sellés, notari.

10. Va ser el bisbe de Barcelona, Joan Dimas Lloris, qui va ordenar que quatre religioses dels Àngels anessin a reformar el convent de les Magdalenes (Hipòlita de Jesús, 1679: 38).

11. Gregori XIII mor l'any 1585.

12. 'Despeses'.

Carta 3. Carta d'Hipòlita de Jesús a la priora dels Àngels, Beatriu de Josa. [1581-1586]¹³. Català. 4 fulls plastificats (Arxiu dels Àngels 013, 014, 015, 016, ms. 0_I/18_I).

/f. 1r/ In nomine Iesu

Molt amada i desijada mare mia: Aunque tenia jo proposat de no escriure, esta tan enamorada octava, à'm paregut nesecari per lo negoci que tenim entre mans. Ja sab vostra reverenda los desix i propòsits de la mia mare la senyora Corregona¹⁴. Jo vull dar raó a vostra reverenda molt llarga del que pasa, i asò en grandísim secret i que sols o comuniqui vostra reverenda ab la mare sor Agnès i la mare sospriora, però encomant-los-o en grandísim secret, però com ellas són tan discretas, crec jo que fàcil serà guardar lo secret, perquè vostra reverenda no dubte que, si la senyora Corregona sabia que jo é-visat a vostra reverenda, se n'enujaria, i convé /no/ desgustar-la en res. Sàpia vostra reverenda com air ella me vingué i, entre les altres cosas, me digué que de Betlem¹⁵ avia sabut com lo negoci de Vic¹⁶ anava molt a las estretas i que seria de tot sert, prest; i de las monjas dels Àngels i anirian, no me n'anomenà sinó una, la qual jo no u crec; bé crec de sert que aniran dels Àngels, però no aquella monja, la qual és la mia mare, sor Agnès. Jo responguí que-m pesaria anàs aquexa per perdre tal pesa los Àngels.

Sàpia vostra reverenda que ja des de la pesta, la senyora Corregona tenia desix de anar a Vic en los dels Àngels, que deia que si i anaven de altra religió que no i aniria, però dels Àngels, sí. I axí per suspirar ella que la reverent mare d'ell aniria per priora, la començà a pregar. La reverent mare li respongué ab gran discreció, i la veritat, que ella no sabia si aniria, i paraules consenblants i, que allí, lo que así és peccat venial que a Vic seria reputat per mortal, i que mirés lo que faria. Al fi tot lo que li respongué fonc en gran prudensia. Ella també me'n parlà a mi, jo li responguí lo mateix, i aun pijor, desconsellant-li clarament, malfiant-li quant fort estic jo de no anar a Vic, i li doní algunas causas que ella, com és avisada, ja conegué jo tinc raó i causa d'estar-i fort.

/f. 1v/ La conclusió de tot lo sobredit és que tinc temor que la senyora Corregona, per voler sperar lo negoci de Vic, que ella differirà la entrada en los Àngels; i com estos negocis de fundacions són cosas llargas per las dificultats que porten, jo tem que en lo discurs del tems no-s refrede ella i també que, com ella té amor a dona Stefania¹⁷, ab unes quantes voltas que anirà a las descalsas, jo crec que allí la tiraran; endemés estant ellas tan pobras, i com són castella/n/as saben afalagar i atraure que és cosa estrana; i vostra reverenda ja sab la condició de la mia mare, que ab amor faran d'ella tot quant volran.

Del que vostra reverenda temia, que ella no agués fet dexta a mossèn Bou¹⁸ dels béns,

13. És possible que, igual que la carta 2, fos escrita en el període de temps que Hipòlita de Jesús va estar en el convent de les Magdalenes.
14. Àngela Jerònima Poch i Codina es casà en segones núpcies amb Galceran de Corregó. Hipòlita la tracta com la seva mare *de facto*. En el seu testament (AHPB, Joan Terés, Manual de testaments 1594-1605, 10 de maig de 1602) designa executora testamentària la priora dels Àngels i dos prever beneficiats de la capella del Palau.
15. El col·legi d'ensenyament superior dels jesuïtes de Betlem va ser fundat l'any 1544. L'església va ser beneïda l'any 1555. Segons el seu testament, la «Corregona» va escollir aquesta església per ser-hi enterrada (AHPB, Joan Terés, Manual de testaments 1594-1605, 10 de maig de 1602).
16. Es refereix a una possible fundació de dominiques a Vic. El convent de Santa Clara va ser fundat posteriorment, l'any 1596.
17. Estefania de la Concepció de Rocabertí (1528-1608), tia d'Hipòlita, primera carmelita descalsa catalana. Va professar al convent de la Immaculada, de Barcelona.
18. Francesc Bou de Corregó, mercader i ciutadà de Barcelona, nebot polític de la «Corregona», qui, segons testament (AHPB, Joan Terés, Manual de testaments 1594-1605, 10 de maig de 1602), va heretar el gruix del seu patrimoni.

jo é sabut que no. Ja-u sabia jo abans, veritat és que li à fet donació de la eretat de Taià, ja abans de entrar als Àngels, com ja sabian aquí als Àngels, però crega vostra reverenda que en dar-li asò no à fet desatino, perquè Taià paga grans mals, i per fermans del senyor Corregó, que sie-n glòria, per las bollas, lo general i té mes de mil-i-tantas centas lliuras; i la renda de la senyora Corregona no té que veure en res de sò, i no /té/ que pagar mals, ni n'à fet donació que, davant mossèn Miquel¹⁹, me digué que si volia dexar-o totas las tretze milia lliuras a las Magdalenas que-u podia fer. Tanbé jo per altrás vias sé que no à fet dexa, perquè jo en días pasats li diguí a la senyora Corregona que callàs a mossèn Bou, i lo meu fi era perquè se'l tragués de casa. Ella respongué: —Acò volria ell que-l callàs i que li donàs lo que tinc. Jo-l ne guardaré bé—. Tanbé o sabí més [...], dient-li jo: —Diga'm mi senyora i que vostra mercè en lo testament no dexa res al senyor Bou, ni aun sinquanta lliures de renta—. I ella me respongué que no, sert, que no li dexava res, ni que en son testament avia fet memòria d'ell, que ja li avia dexas prou de dar-li la e/r/etat de Taià, que anis i avia sinc centas lliuras de vi i que, puix podia viure de la eretat que s'es(s)tigués ab axò. Axí que jo no sé més clarícia per entendre clarament: que ella no à fet donació; que vostra reverenda o aja pensat, no me'n marvell, i dic que vostra reverenda amostra en pensar lo que pot ser gran prudència i discreció, però jo la asegure, per las causas sobredites, i aun de altrás tanbé se coneix, no-u à fet; /f.2r/ del que se pot dir que no i aturarà als Àngels i que serà com de la senyora Quint. Responc que asò és diferent perquè jo veig en la senyora Corregona mels d'esperit, i lo prinsipal en que farà vot de no parlar més ab mossèn Bou, que verament me par foc de nostre Senyor Déu i pura inspiració del Sperit Sant, i del desix que té de fer lo vot tanbé per totom; no sé jo que la senyora Quint tingués mai tals inten[t]s; i esta comensà, tems à, a dar-se a la oració mental, qu-és la font, /i que tracta ab gent spiritual/, de tota perseverància en bé. I de aquella, jo nunca sabí que fes sinó oració vocal²⁰. Aprés que bé sab vostra reverenda, i totas, com la senyora Quint, en béns, la senyora Corregona tenia poc i, posat per cas, lo qual no crec, que no perseveràs tota /via/, los Àngels no-i perdian sinó ella, no sols en opinió, sinó las quatre o sinc centas lliuras que dexaria als Àngels; i si per cas diuen que pot causar llibertats, com feia sor Planas en son finastró, o senyora i mare mia, que axò anirà molt segons ella en qui tractarà, perquè aunque jo sé son cor qu-està fora de axò, bé sab vostra reverenda quant poden las companias; ella bé par zelosa i que li desagrada lo mal, però ab tot asò tem més que res, i si una (miclia) mica de llibertat avia de causar en los Àngels, jo-n sentiria major dolor i pena que ningú, i m'affligiria a mi molt més que a ninguna, i més que la l'altra volta que-i entrà; perquè en aquella puc dir ab tota veritat que jo [no i consentí], i que, sert, se féu contra ma voluntat com sa[p] [...la] senyora Corregona, que no m'agrat aver fingit, però [...] a mi me ve en gust, i aunque-l trebal que-i entra seria per a [mi...] terrible martiri; perquè vostra reverenda pot estar certa que a mi no m'i mou res de interès tocant a ma persona, puix tot mon desix és, és i serà tant, tant quant viure que viscam als Àngels en comú, com mana la regla nostra i en tanta perfecció com viuen las descalsas

19. Miquel Sellés, notari.

20. El franciscà Francisco de Osuna (1492-1537) defineix en el *Tercer abecedario espiritual* els tres tipus de pregària, que posteriorment van ser utilitzats per Teresa de Jesús: la pregària vocal o de paraula, la de pensament o de cor, la de recolliment o mental. I les exemplifica de manera molt entenedora: «La primera manera de orar es como carta mensajera que enviamos a nuestro amigo. La segunda, como si la enviamos a alguna persona que es a nos muy conjunta. La tercera, como si fuésemos en persona. La primera es beso en los pies. La segunda es beso en las manos. La tercera, beso en la boca» (López Santidrián, 1998, tr.13, c. 4). Per a aquest tema de la pregària mental que és un *leit motiv* de l'obra espiritual d'Hipòlita, vegeu (Giordano, 2011).

carmelitas. Tot lo meu fi és, i sab Iesucrist que dic gran veritat, lo profit, quietud i salut de l'ànima de la mia mare la senyora Corregona, perquè al fi des de la mamella me à criada i portada sobre la sua spalla(s), vestint i calsant-me tans anis, i tantas caritats com me à fet, que seria jo pijor que tigre ni fera cruel que no la amàs com si ella me agués parida, pròpiament mare.

/f.2v/ Veritat és que, com ame tant lo monestir dels Àngels, stimaria molt més estos béns per los Àngels que no per las descalsas, ni per fer novas fundacions, puix me par més vera caritat que las (antigas) antigas ja fundadas, i que són multísimas, sian socorragudas en ses nesesitats, que las novas a ont no són sinó pocas; i crec jo que lo mateix apareixerà a vostra reverenda.

La senyora Corregona tanbé me digué air que volria saber si la mercè que li féu aquí als Àngels, lo convent, si u /à/ romput: i és de soterrar-la dins los Àngels, perquè ella en lo testament dexava aquí vostra reverenda [...], segur que no à mudat lo convent. Jo responguí que no crega tal que agués romput lo convent. Ella crec jo que tampoc, lo que pasa, que vostres mercès no stigan desabridas ab ella. Ella me à dit qu-esta octava, un matí, aniria a parlar ab vostra reverenda. Jo la suplic que la [...] de asò.

No vull enfadar a vostra reverenda en ma tanta prolixitat.

Vuy divendres.

Filla tota de vostra reverenda. Sor Ipòlita.

Suplic a vostra reverenda que creme esta.

Iesu

Per la il·lustre i molt reverent mare sor Beatriu de Jossa, priora dels Àngels

/Carta de la mara Hipòlita²¹

21. Al marge de la carta i amb una lletra diferent.

Bibliografia

- AHUMADA, E. (2003). *Epistolaris d'Hipòlita Roís de Liori i d'Estefania de Requesens* (s. XVI). València: Universitat de València.
- CALLADO, E. (2007). *Por Dios y por el rey. El inquisidor general fray Juan Tomás Rocabertí*. València: Institució Alfons el Magnànim.
- Diccionari biogràfic de dones (2010). http://www.dbd.cat/index.php?option=com_biografies&view=biografia&id=490
[Consulta: 15 agost 2011].
- DURAN LÓPEZ, F. (2007). *Un cielo abreviado. Introducción crítica a una historia de la autobiografía religiosa en España*. Madrid: Fundación Universitaria Española, Universidad Pontificia de Salamanca.
- GIORDANO, M.L. (2011). «La contrareforma y sus críticos. Biblia y oración mental en Hipólita de Rocabertí». ALABRÚS IGLESIAS, R.M. (ed.). *Tradición y modernidad. El pensamiento de los dominicos en la Corona de Aragón en los siglos XVII y XVIII*. Madrid: Sílex Ediciones.
- GALMÉS, P. (2002). *Monestir de la Nostra Senyora dels Àngels i Peu de la Creu*.
- HIPÒLITA DE JESÚS (1679). *De los sagrados huesos de Christo Señor nuestro, tomo primero*. València: vda. Benito Macé. Biblioteca Universitat de Barcelona C-210/3/1: XVII-6648.
- HIPÒLITA DE JESÚS (1684). «Y veinte y tres exemplares vidas que dexó escrito de su mano la v.m. Hipólita de Jesús». En: BUSQUETS MATOSES, J. *Las cinco piedras de David, delineadas en cinco portentosas vidas. Del V.P.F. Joseph de Rocabertí, de la V.M. sor Estefanía de Rocabertí, de la V.M. sor Gerónima de Rocabertí, de la V.M. sor Emerencia de Rocabertí, y de la V.M. sor Hipólita de Rocabertí, estas tres religiosas dominicas el convento de los Ángeles de la ciudad de Barcelona*. València: Impremta Jaime de Bordazar. Biblioteca Nacional 3/67888, 81-204.
- HIPÒLITA DE JESÚS (s. XVII). «Relación hecha por la madre sor Hipólita de Jesús». GIL, Pere. *Breve relación de la vida exemplar y santa muerte de doña Estefanía de Rocabertí, dicha la madre Estefanía de la Concepción. Relación de algunas cosas que hacia la madre Estefanía de la Concepción en su casa en el discurso del día, hecha por dos criadas suyas*. Arxiu Carmelites Descalces de Barcelona A-IV-12, 370-373.
- LÓPEZ SANTIDRIÁN, S. (ed.) (1998). *Tercer abecedario espiritual de Francisco de Osuna*. Madrid: Biblioteca de Autores Cristianos.
- LOREA, A. (1679). *La venerable madre Hipólita de Jesús y Rocabertí, religiosa de la orden de n.p.s. Domingo en el monasterio de nuestra Señora de los Ángeles de la ciudad de Barcelona. Epítome de su prodigiosa vida, virtudes y admirables escritos, sacados de los procesos de su beatificación, y canonización, y otros instrumentos auténticos*. València: Impremta Vicente Cabrera. Biblioteca Universitat Barcelona C-221/2/2, C-215/2/6, C-211/3/26.
- POUTRIN, I. (1995). *Le voile et la plume. Autobiographie et sainteté féminine dans l'Espagne moderne*. Madrid: Casa de Velázquez.
- TERESA DE JESÚS (1984). *Obras completas*. Madrid: De Espiritualidad.